

FANG I MEMÒRIA

RELAT CURT - LXI JOCS FLORALS

AUTOR: SANTI PUENTES SEGARRA

Hi ha llocs on el temps no es mesura en hores ni en dies, sinó en capes de terra i fum. Paterna era un d'ells.

Allà, on el sol semblava més vell i l'aire més dens, els homes van aprendre a domesticar el fang i a tancar la llum en la ceràmica. Durant segles, les flames dels seus forns van pintar el cel d'un roig antic, i el perfum de fang cuit es mesclava amb les cançons oblidades dels qui, abans de nosaltres, ja somiaven entre aquells carrers estrets i coves blanques.

Hui, entre les ruïnes ocultes sota la terra, persisteixen rumors d'un secret: un taulell que mai es va trencar, un murmur d'amor i traïció modelat en fang roig. I com tot allò que es nega a desaparèixer, espera en silenci a qui vulga recordar.

En l'hivern de 1392, quan el fred semblava rosegar els ossos i les ombres s'enroscaven als peus dels caminants, Paterna vivia embolicada en una boira tèbia nascuda del fum dels seus forns.

El barri de les Olleries Majors, aquell dèdal de tallers de tova, feia olor de cendra i humitat. Cada matí, abans que les campanes de l'església de Sant Pere anunciaren l'alba, els terrissaires ja havien encés els seus focs, com a guardians d'un ritual ancestral. Allà, el fang no era matèria: era memòria. Cada pitxer, cada plat, reflectia segles de saber transmés de mans calloses a mans tremoloses.

Martí Vidal, fill d'un terrisser caigut en desgràcia, caminava cada dia des de la seua modesta cabanya fins al vell taller que encara feia olor del seu pare. El taller dels Vidal era un lloc xicotet i silenciós, on les peces s'alineaven com a orfes polsosos esperant el seu torn per a nàixer al foc.

La competència era feroç. Manises, a tan sols unes lligües de distància, començava a eclipsar la fama de Paterna amb les seues peces de reflex daurat i blau cobalt. Alguns veïns parlaven amb ràbia continguda, com si el fang mateix els haguera traït.

Martí treballava en soledat. Havia heretat el torn, el forn, i una sèrie de fórmules manuscrites en pergamí ras, on es mesclaven pigments secrets i consells murmurats a cau d'orella.

Però el talent, eixe alè diví que a vegades tria capritxosament als seus, semblava haver-se extraviat.

Malgrat la seua joventut, Martí coneixia el pes del fracàs millor que molts homes doblegats per l'edat. I va ser en eixa desesperança on, com un miracle, va aparèixer Aina. La va conèixer una vesprada de vent sec, quan el cel de Paterna semblava estripar-se en esquinqalls de coure.

Aina va arribar embolicada en una capa de lli aspre, subjecta al coll amb una vella sivella de coure. Tenia els ulls com a pous d'aigua antiga: profunds, serens, perillosos. Caminava sense por entre els tallers de cristians, sense apartar la mirada ni acatxar el cap.

Era filla dels Sâlim, una família de terrissaires musulmans que, malgrat la creixent hostilitat, continuaven enforçant pitxers i ataurics amb la mateixa dignitat que els seus avantpassats.

El taller de Martí era l'únic que encara mostrava la porta entreoberta.

—Busque a qui sàpia escoltar el fang —va dir Aina sense tot just moure els llavis.

La seua veu era com un fil de seda suspès en el vent. Martí, desconcertat per la seua audàcia i la seua bellesa, va deixar caure el pinzell sobre la taula tacada d'esmalts.

"Hi ha moments que marquen una ànima més que tota una vida", va pensar.

Ella va desenrotllar un xicotet drap de tela i li va mostrar un fragment de taulell: reflex daurat, línies de cobalt, un arabesc que semblava vibrar sota la llum somorta.

—D'on has tret això? —va murmurar Martí, incapaç d'apartar la vista.

—D'un temps que agonitza —va respondre ella—. Vull acabar-ho abans que l'obliti l'enterre.

Van parlar poc. No feien falta paraules on el silenci pesava més que els juraments. Aina li va explicar que el seu poble conservava tècniques que els cristians ignoraven: maneres de coure el fang i atrapar en ell la llum com si fora un sospir.

—Si treballem junts —li va proposar—, potser aconseguim crear alguna cosa que no pugui ser oblidat. Un ressò que resista als segles.

Martí no necessitava més.

Ell també volia escapar de l'obliti, encara que fora en un fragment de fang.

"L'eternitat cap en el palmell d'una mà, si se sap on mirar", va recordar, una frase que el seu pare solia murmurar-li en els hiverns més cruels. Aquell va ser el principi.

Treballaven a l'empara de la nit, quan el barri de les Olleries se sumia en un silenci només trencat pel fet de crepitjar dels forns que mai dormien.

Martí i Aina es reunien en el xicotet taller amb l'excusa de preparar peces per al mercat de Sant Martí. Ningú feia massa preguntes: el fum, la cendra i el cansament mantenien als veïns més preocupats per sobreviure que per dotorejar.

Les primeres setmanes van ser de tanteig i de respecte.

Aina utilitzava el pinzell com qui traça camins invisibles entre estrelles, i Martí, encara que maldestra al principi, es va deixar guiar, absorbint cada gest, cada secret, com l'argila beu l'aigua en dies de sequera.

Sobre una taula improvisada modelaven plaques de fang roig. Aina barrejava òxids de coure i plata, lliscant-los sobre la superfície amb moviments circulars que semblaven convocar antigues pregàries. Martí, mentrestant, cuidava el foc, calibrant amb precisió cada grau, cada instant.

Hi havia una cosa sagrada en aquells actes, alguna cosa que escapava a les paraules.

Una nit, mentre esmaltaven un taulell adornat amb versos en àrab que Aina havia après de la seua àvia, ella es va detindre, la mirada perduda en el buit.

—Saps què és un "Zéjil"? —va preguntar de sobte.

Martí va negar en silenci.

—És un cant antic. Parla d'amors impossibles i ciutats que el vent ha esborrat.

Va somriure llavors, però el seu somriure era com un espill trencat.

"Tot el que estimem està condemnat a convertir-se en pols", va pensar Martí, encara que no es va atrevir a dir-li-ho.

Eixa nit, mentre l'esmalt bombollejava sota la pàtina del primer enfornat, alguna cosa més bombollejava en l'aire: un pressentiment.

No sabien que els ulls de Bernat Monzó, vell rival dels Vidal i lacai dels edictes del Consell, els observaven des de feia dies, ocult entre els carrerons on la humitat feia olor de traïció.

L'art que Martí i Aina coïen en el seu forn era massa pur, massa alié a l'ordre establert. I en els racons on floreix la bellesa, l'enveja mai tarda a alçar el seu ganivet.

Bernat Monzó era un home que havia oblidat el color dels seus propis somnis feia molts hiverns.

De jove havia tingut mans hàbils i ambició sense límits. Però el foc dels seus forns només havia engendrat peces tosques, còpies sense ànima de les belleses que els seus mestres aconseguien sense esforç. La frustració, al principi un murmurí lleu, va acabar enverinant-li la sang com una heura fosca.

S'havia fet un lloc entre els comerciants més poderosos de Paterna, no per la seua habilitat, sinó per la seua astúcia per a sobreviure en l'embull de lleis i favoritismes que marcaven el destí dels homes més que el talent o el treball.

"Quan l'art fracassa, la cobdícia pren el relleu", pensava, convençut que els temps de la bellesa veritable havien acabat.

Quan va saber de la col·laboració entre Martí Vidal i aquella jove musulmana, alguna cosa més que gelosia va cremar en el pit: va cremar la por. Por al fet que el taller dels Vidal ressorgira de les seues cendres, Por al fet que la puresa del fang traïra el seu domini construït sobre la mediocritat.

Va ser llavors quan va decidir actuar.

Un matí va fingir visitar el Consell, portant un pitxer decorat amb bastos motius de reflex metàl·lic. Mentre esperava el seu torn, va deixar caure comentaris a cau d'orella dels agutzils, homes de voluntat feble i ambicions xicotetes.

—Diuen —murmurava amb veu baixa— que hi ha els qui, en aquests mateixos tallers, mesclen arts cristianes amb sabers de moros i jueus...

—Diuen —murmurava, com qui a penes s'atreveix— que el forn dels Vidal oculta una mica més que fang i foc.

No necessitava més. La sospita era una llavor que, en aquell temps de tensions i recels, creixia més ràpidament que l'herba salvatge.

La vespra del mercat, quan Martí i Aina ultimaven la seua peça més preuada, Bernat va enviar a dos homes del Consell a registrar el taller. No van trobar el taulell, perquè Aina, advertida per l'instint dels qui viuen en l'ombra, l'havia ocultat entre els atuells destinats al forn comunal. Però van trobar els pigments. Els esbossos en pergamí. I sobretot, van trobar l'excusa que Bernat necessitava.

Aquella nit, el cel sobre Paterna semblava de plom fos.

Els forns comunals, gegants adormits durant el dia, rugien ara com a bèsties famolenques, escopint columnes de fum que enfosquien les estreles.

Martí i Aina, embolicats en capes rases i la por silenciosa que només els innocents coneixen, es van acostar al forn on, entre centenars de peces, havien ocultat el seu tresor: el taulell que havia nascut de dos mons que ja a penes es fregaven.

Sabien que era la seua única oportunitat.

Si la cocció eixia bé, si el reflex metàl·lic atrapava la llum com l'havien somiat, potser el temps, eixe traïdor silenciós, no podria esborrar els seus noms del tot.

Mentre els altres terrissaires tiraven poals de llenya i vigilaven els seus cànters i ataurics, Martí va encendre un xicotet peveter d'oli enfront del forn. No era un acte tècnic. Era un acte de fe.

"Tot foc veritable necessita el seu sacrifici", va recordar, repetint una vella màxima que el seu pare solia pronunciar amb veu greu.

La calor era insuportable. El fang, encara fresc, murmurava i cruixia com si resistira el seu destí. Aina va tancar els ulls, i per un instant, Martí va veure reflectida en el seu rostre la memòria de segles: deserts llunyans, oasis ocults, cançons de bodes en patis perfumats de flor del taronger. El forn va començar a rugir. Les flames van llepar les parets, dansant com a serps d'or i ombra. I llavors, va ocórrer.

Una llum diferent, impossible, va sorgir d'entre les clivelles: no era el roig habitual del fang cuit, ni el groc trist del reflex mal reeixit. Era una flamerada viva, líquida, que semblava cantar en un idioma oblidat.

Els homes que custodiaven el forn es van senyar, murmurant resos i supersticions. Bernat Monzó, que havia vingut a assegurar-se de la seua victòria, es va quedar clavat en el sòl, els ulls desorbitats, com si haguera vist obrir-se les portes de l'infern.

Martí i Aina sabien que no podrien quedar-se.
La bellesa, quan desafia a la ignorància, es converteix en heretgia.

A la primera campanada de l'alba, sota un mantell de boira espessa, van rescatar el taulell encara fumejant i van fugir cap a l'horta. El taulell, ja endurit, bategava entre les seues mans com un cor que es nega a morir. L'alba a penes insinuava la seua llum somorta sobre els camps de tarongers quan van arribar al límit de l'horta.

Més enllà, entre els canyars i les senderes ocultes, començava el regne de l'oblit, on els perseguits podien, amb sort, reinventar el seu nom i el seu rostre.

Aina es va detindre sota una figuera vella, les seues branques retorçades com els dits d'una anciana que assenyala l'horitzó.

Martí carregava el taulell embolicat en un drap, com si fora un nounat. El reflex daurat continuava bategant sota la tela, negant-se a apagar-se.

—Hem de separar-nos —va dir Aina, sense tremolor en la veu—. Si ens atrapen junts, serem culpables per igual.

Martí va voler protestar, però va saber que seria inútil. En aquell món, on el fang podia ser art o evidència de traïció, un home i una dona de sang distinta no tenien futur.

Aina va traure de la seua butxaca un xicotet anell de ferro, senzill, gastat. Ho va posar en la palma de Martí, tancant els seus dits sobre ell.

—Quan m'oblides —va murmurar—, sabràs que encara et recorde.

No hi hagueren besos, ni juraments oberts. Només la mirada neta dels qui saben que l'amor veritable no sempre es mesura en promeses, sinó en renúncies.

Aina es va perdre entre els camps, embolicada en la boira que començava a elevar-se del sòl com un lament. Martí la va veure allunyar-se fins que va ser només una ombra, una ferida en la boira. Després, amb el taulell al pit, va tornar a Paterna per camins ocults. Mai va tornar a veure-la.

Diuen que, durant anys, en un racó oblidat del mercat, un vell artesà venia xicotetes plaques de fang, imperfectes, sense signatura. I que una d'elles, sota la capa de pols i temps, guardava encara el ressò d'aquell reflex daurat que no va voler morir.

Molts segles després, un dia de pluja obstinada, uns obrers que obrien una rasa al costat de la vella torre de Paterna van trobar, entre els enderrocs, un fragment de ceràmica.

Era xicotet, quasi irrecognoscible, cobert de terra endurida. Però quan la llum ho va fregar, per un instant fugaç, va sorgir un reflex daurat, com un sospir atrapat al fang. Ningú va saber d'on venia. Ningú va preguntar. Només el vent, en passar, va semblar murmurar un nom oblidat.